

Lieve Familie, Vrienden en Collega's,
De tropische hitte in de dorpen ver boven de poolcirkel, en nu ook in Jakoetsk, lijkt voorbij. Iets eerder dan verwacht kijk ik alweer terug op mijn expeditie naar de toendra waar de Toendra Joekagir (TY) leven. Voor het eerst in de zomer. Wit was groen, ijs was helblauw water, duisternis was etmaal-lang zonneschijn, wat onveranderd bleef was de stilte, slechts doorbroken door het zo zomers klinkende gegier van zwaluwen. De toendra leeft heftig 's zomers. Bloemen, bessen, vogels, paarden, vissen. En muggen, in zwarte wolken om je heen, het gesprek van de dag. Alleen harde wind en hitte kan ze voor even verdrijven.

Andrjoesjkino

Het geluk was met ons: helicopters vlogen op dagen dat we dat wilden, TY sprekers kwamen op de afgesproken tijd, natuurverschijnselen en ongemakken overleefden we probleemloos. Geen kaplaarzen nodig, en een dikke trui op de enige drie koude dagen van rond de tien graden. Hitte. Het weerstation meldde dat alle records gebroken waren, 40 graden meten ze niet vaak. Kinderen baadden in het water, overal hingen briefjes op de huizen om te waarschuwen voor levensgevaarlijke draaikolken in de rivier en brandgevaar. Dat kon niet verhinderen dat grote gebieden ver van het dorp afbrandden en bewoners van nederzettinkjes op de toendra te paard of te voet moesten vluchten. Blussen is zinloos, het vuur verspreidt zich meest ondergronds waar concentraties methaangas zitten.

Onze tocht vanuit Andrjoesjkino naar de familie van vier generaties TY sprekers, een unicum, maakten we vóór de branden in een pantserachtige terreinwagen die watervogels met hun jongen opschrikt en alles platwalst: bessestruiken, jonge lariksen, margrietten, orchideeën, wilgeroosjes, waterhyacinthen. Met een net over ons hoofd en zoveel mogelijk ingepakt tegen de muggen overleven we de bijna drie uur durende rit door uitlopers van de taiga en moerasland de toendra in, eindeloos zigzaggend tussen meertjes. Even stoppen onderweg om de motor te laten afkoelen is een

ramp: genadeloos doen de hongerig zoemende muggen zich tegoed aan een internationale keuken van Jakoetisch, Joekagirs, Evens, Servisch en Nederlands bloed. De poolhonden die ons vergezellen rollen zich jankend door het moerasgras. Aan het kleine Oerasálach meer staat idyllisch de achthoekige zomertent van de

74-jarige Anna Jegórovna die ik alle vorige keren ook opzocht. We omhelzen elkaar en ze kust me vol op de mond. Ze kijkt nog even ondeugend als altijd. Haar zoons Vasílij en Iljá en vierjarig achterkleindochtertje Alijí zijn er ook. Fedóska, de moeder van het peutertje, is vertrokken. Het nomadenleven zit haar te zeer in het bloed, ze is terug naar de rendierkudde die nu ver weg van de muggen vlak aan zee trekt en heeft kindlief achtergelaten tot ongenoegen van haar vader Iljá. Ik had zo graag naar de kudde gewild, helaas, het zou me twee weken en te veel geld hebben gekost, benzine is onbetaalbaar in het dorp. En ontberingen: een deel zou ik te paard hebben moeten afleggen.

In de tent zetten Dejan en ik de camera's aan terwijl de zes TY, gezeten op houten balken bedekt met huiden, vrolijk doorpraten. Dat zal straks voor de transcriptie nog een hele kluit worden. De video-opname gaat soms in

rook op, zo hard stoken ze het vuur tegen de muggen, maar het geluid is goed, weten we inmiddels. Op de toendra vullen de vrouwen zakken vol met zacht mos, "toendrapampers voor de baby's" leggen ze uit. De mannen herstellen met succes de verbroken radioverbinding. Vasílij inspecteert in zijn bootje de visnetten. Dejan en ik lopen zwijgend te filmen

en fotograferen, we zijn ons bewust van zoveel kostbaar materiaal in het TY. De terugtocht lijkt sneller te gaan want het is iets afgekoeld. Tot vlak voor het dorp de rupsband vastloopt. Ivan vervangt twee gebroken schakels en hangt ze letterlijk aan een boom. Over twaalfen 's nachts zijn we thuis en lopen we in de stralende

zon nog even naar de rivier om z'n laagste stand te zien, nu nog ver boven de horizon. Het zachte oranje licht zet de graslanden vol rose halmen, margrietten en pluizebolletjes in een warme gloed, en met de kudde witte paarden aan de rivier is het net een tienermeisjesposter.

In het dorp spelen kinderen tot diep in de nacht, ze hebben zoals de meeste dorpingen geen benul van tijd. Een enkele dronkaard waggelt er tussendoor, nageschreeuwd door diens vrouw of man. Rond drie uur komt het dorp tot rust. De dag start traag behalve voor wie bijvoorbeeld in het polikliniekje of op het districtskantoor werkt. Probeer maar niet iemand voor elf uur te bellen.

In het elk jaar dunner bevolkte Tsjerskij is het leven veel meer geregeld. Daar wonen we net als vorig jaar in de museumwoning van TY

schrijver Semjón Koerilov. Tijdens een paar uitstapjes buiten het dorp kijken we vanaf de groene heuvels vol bloemen en bessestruiken naar het oosten uit op de bergen van het aangrenzende Tsjokótka, naar het westen over de grillige Kolymá met eindeloos veel zijarmen en over helblauwe meertjes, naar het noorden kan je je de delta en de zee voorstellen. Een tocht naar een nederzetting aan zee gaat niet door: het heette dat de

herders die ons zouden ontvangen onbereikbaar waren, in werkelijkheid hadden ze laat ik het maar een "feestje" noemen, waarvan ze tot aan ons vertrek nog steeds moesten herstellen. Er gaat veel mis door "slecht water" zoals de TY vodka noemen. TY lerares Anna Vyrđylina met wie ik veel gewerkt heb, kwam met haar nicht in Tsjerskij in februari dit jaar door verstikking om vanwege brand tijdens een dronkemans "feestje" bij de benedenburen. Een dronken vrouw was naar buiten gevluht, gevallen en doodgevroren, ze vonden haar dagen later onder de sneeuw, een andere vrouw kreeg een fatale hartaanval toen ze niet in de heli copter met de doodskisten mee mocht naar Andrjoeskino voor de begrafenis.

In Andrjoeskino huren we een ingerichte woning van een vertrokken vrouw. Van 's

Maria

morgens vier tot in de middag schijnt de zon recht in onze kamers. Het is erg benauwd, maar de ramen kunnen vanwege de zwermen

Svetlana

muggen nooit open. Gelukkig zijn de belangrijkste TY sprekers in de dorpen. Ze hebben allemaal ergens op de toendra een tent of hutje

waar ze de zomer doorbrengen, maar in muggenmaand juli is het er niet uit te houden. Tijdens de hele veldwerkperiode werken we onafgebroken door, je weet nooit precies wanneer de helicopter komt en je mee moet.

Matrjona

Overdag en 's avonds ontvangen we onze TY sprekers. In Andrioesjkino zijn het zachtardige, geduldige Maria, kokette, bedachtzame Svetlana, emotionele, wispelturige Matrjona,

Ilja

stille Ilja; in Tsjerskij ontwapenende, lieve Akoelina, gevoelige zanger Ilja en trotse, geduldige Vasilij, bijgenaamd "vorst Vasje" omdat hij in 1990, toen hij hoofd was van de TY gemeenschap, materiële steun in de vorm van een helicopter vol levensmiddelen had binnengehaald. Vooral Maria, Matrjona en Vasilij blijken geweldig goed in het moeilijke werk van transcriptie, correctie, elicitatie, en mijn intonatie- en klemtoonexperimenten. Ze komen

soms apart, soms samen zodat we ook dialogen kunnen opnemen. Daar zit veel spontaan materiaal bij als ze elkaar in de keukens treffen tijdens de thee-met-koek-en-snoep

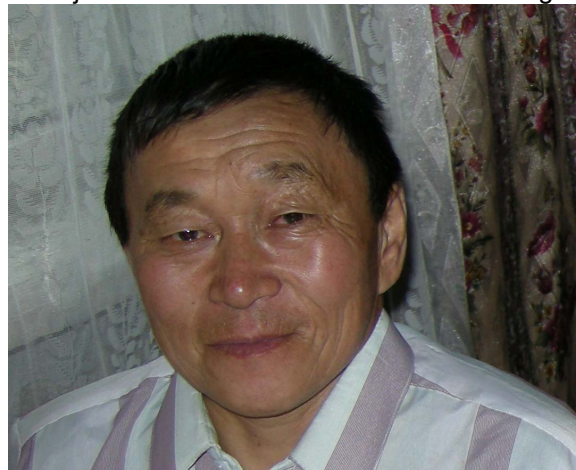
Akoelina

pauses, die we altijd samen houden na een paar uur gescheiden werksessies. Nooit je microfoon uitzetten, en zo heb ik ook TY telefoongesprekken kunnen opnemen. Het is de gewoonte dat je iedereen die langs komt direct

Ilja de zanger

een bord eten voorzet, nog voor je iets gevraagd hebt. Van ons wordt dat niet verwacht, integendeel, we krijgen steeds heerlijke vissen en wild rendier vlees bezorgd.

Vasilij

We stoven dat in de oven en koken oersaaie bijgerechten die we vanwege hun smakeloosheid de meest fantastische namen geven: ratatouille à la Cherski, met een toefje zus, op een bedje van zo. In Andrioesjkino heeft

iedereen wel een kas van houten latten bespannen met plastic waarin het bloedheet wordt, dus tomaten en komkommers rijpen makkelijk. Ze verkopen zelden iets uit hun kas, dat is voor henzelf. En zo wel, dan precies voor 300 roebel, zoveel kost een fles "slecht water".

Op zaterdagavonden organiseert het cultureel centrum van Andrioesjkino altijd wel iets, zeker nu er geen school is. Op zo'n avond is een concert aangekondigd en zal ik mijn cadeau voor de jubilerende school, 80 jaar, aanbieden. Maar eerst veel zang met de microfoon in de mond, keihard begeleid. Ik geniet pas als onze TY vrouwen optreden en zingen in hun fraai gedecoreerde kleding. Dan overhandig ik mijn grote boek met foto's uit 2004 en 2009 dat ik speciaal heb laten drukken voor de school, en dat inmiddels een in memoriam is voor de in februari omgekomen Anna, toen nog directrice, die er de hoofdrol in speelt. Ik vertoon een dvd over Nederland en Dejan zingt prachtig een "Joegoslavisch" lied zoals hij zegt. We vluchten voor de disco.

De moeder van een leraar komt in Andrioesjkino filmopnames maken van scènes uit de roman "Chanidó en Chalerchá" door

Semjón Koerilov in wiens museum we woonden in Tsjerskij. Ze zorgt voor vrolijkheid en vertier. De in het dorp aanwezige TY worden opgetrommeld met wat figuranten. In alle beschikbare traditionele kleding van volkeren door elkaar, temidden van zwermen muggen aan de rivier, studeren ze een scène in die

eindeloos moet worden overgespeeld omdat ze voortdurend in lachen uitbarsten zodra iemand z'n tekstje opzegt. Het is veel werk en de vrouw krijgt er behalve haar salarisje niks voor, het is haar eigen initiatief. Dat vinden we fantastisch

dus we steunen haar. Buiten het dorp worden tenten opgeslagen voor verdere opnames die ik een dag meemaak. Dejan blijft wegens muggen thuis. Met een motorbootje vaar ik erheen, een prachtig stukje land aan de rivier. Iedereen is druk bezig met de voorbereidingen. Een vrouw herstelt kleding, vanaf haar hoofddoek gadege-slagen door honderden muggen. Anderen zijn voor het hele gezelschap vis aan het koken. Vóór de opnames beginnen wordt het vuurritueel uitgevoerd om kwade geesten te verdrijven. Om beurten gooien we drie lepeltjes fijn-gemaakte stukjes eten in het vuur, drie lepeltjes thee met melk en suiker, drie lepeltjes vodka en drie lepeltjes vissoep. Dan gaat de

warme kleding aan en ik maak gauw foto's vóór ze druipen van het zweet. Ik krijg volop de kans om te fotograferen omdat alle scènes zo vaak over moeten. Mijn portretten vormen samen met alle geluidopnames en getranscribeerde teksten zo al een omvangrijke collectie TY.

In mijn uitvoeriger reisnotities schrijf ik over Tanja's Jakoetische dorp Byramá waar ik vorig jaar was en waar ik nu de zeldzame leliesoort sardaana heb gezien, over de prachtige sfeer

tijdens de midzomer-zonnefeesten in dat dorp en in Jakoetsk met traditionele muziek, dansen in klederdracht, paardenrennen, vechtsport, wie het verst een 100kg zware steen kan dragen, wie het hardst aan een stok trekt, je kan het zo gek niet bedenken, luidkeels aangemoedigd.

Ik heb me dit keer tot een enkele reisbrief over de toendradorpen beperkt.

Blijf vrolijk en gezond! Veel liefs van